

colorum occidentem versus per aerem vagabantur, quare Hlutharius imperator omnia relinquens, monachus efficitur in Prumiensi monasterio, et 3 Kalend. Octobris moritur. Primores regni Hlutharium, Hlutharii filium, annuente Hludovico, rege Orientis, constituunt sibi dominum.

Imperator Hlutharius reliquit tres filios, Hludovicum, Hludatharium et Carlum, qui pacem inierunt cum Carlo et Hludovico patris anno 867. Quo anno hybernium tempus asperum, et nix sanguinolenta de cælo cecidit.

Carlus, frater (16) Hludatharii imperatoris, filium habuit Carlmannum; hoc tempore Nicolaus pontifex erat.

Ruodolphus, monachus et poeta historicus, in Germania floruit, et moritur 8 Idus Mart. anno 866.

Anno 870 Hludavicus rex ægrotat, ut de eo desperarent medici; qui sentiens, pene omnia bona sua pauperibus distribuit, et se a Deo curari maluit.

Carlus frater regnum Hludatharii invasit, et sibi ab episcopo Metensi diademate caput ornari iussit, et se Augustum effecit propter ægrotationem fratris.

Anno sequenti ægrotatione liberatur Hludavicus rex.

Anno 876 Hludavicus moritur, sepultus Mediolano in sancto Ambrosio. Carlus hoc sentiens Italiam petiit, et thesauros imperatoris sustulit.

Anno 878 mense Januarii Lanthbertus, Widhonis filius, et Adalberthus, Bonifacii filius, valida manu Romam venerunt, Joannem pontificem vinculis redederunt, primores populi Romani coegit, ut Carlomannus pro Cæsare haberetur; quo peracto Joannes pontifex thesauros Petri Lateranum sustulit et transtulit, inde templum Petri clausit; cujus ara prius

A alma adoptata erat; advenientes templum non introibant. Pontifex Thyrrenum petiit, quærens Carlmannum privare, qui paralyti morbo oppressus erat, neque verbum loqui poterat. — 4 Kal. Novemb., hora nona solis, eclipsis solaris maxima, ut stellæ apparerent, et luna Idus Octobris ultima hora noctis. Boum pestilentia in Germania, qua clades hominum secuta est. Slavi, Dalmatae, Scavi (17), Bohemi idem sunt. Carlmannus 11 Kal. April. obiit anno 881.

Sequenti anno, 4 Kal. Januar., ante gallicium Magonicæ terremotus magnus, et 15 Kal. Septemb. Hludovicus moritur, cujus corpus in monasterio sancti Nazarii juxta corpus patris sepelitur.

B Arinulphus, Carlmanni filius, rex in Alamania creatur, invito parvo (18) Carlo. Carlus anno 888; Non. Januarii moritur.

Anno 892 bellum atrox inter Arinulphum regem christianum et Sigiphridum et Golophridum, reges Nortmannorum et Danorum paganos, a seo ut eum regibus et pene totus exercitus fuerit, et usque tantummodo christianus fuerit inventus interemptus.

Sequenti anno Itali ad regem pergunt, ut Italiam de manibus tyrannorum liberaret; rex hoc præcetur.

Anno 894 Arinulphus rex Italiam venit cum exercitu, mox Pergamum expugnat, regulos in fidelitate junxit, inde revertitur.

C Hoc etiam anno Romæ Formosus pontifex mortuus, cui successit Stephanus. Græci cum Hunis parum ineunt. Leo, imperator Græcorum, Lazarium regem ad imperatorem Italum mittit.

Anno 898 Arinulphus moritur, cui successit Hludavicus filius parvulus.

(16) Carlus frater Chesn. Quæ hoc anno de pace a filiis Hlutharii cum patris inita referuntur, ex ann. Fuldensibus a. 868 derivata esse, nix quæ eo anno

sanguinolenta cecidit, satis indicat.

(17) Legendum Sorabi.

(18) I. e. patruo.

APPENDIX AD SÆCULUM X

ANNO DOMINI DCCCXVI

PANEGYRICUS BERENGARII IMPERATORIS AUCTORE ANONYMO

(Edidit PERTZ *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. IV, pag. 189.)

ADMONITIO PRÆVIA

Berengarius I rex et imperator, genere Francus, natione Longobardus, fortasse a comite Urnoch quem annis 802, 806, 811 Caroli Magni negotia gerentem conspicimus (1), descendit. Patrem habuit Eberhardum comitem, ducem Forojulianum (2); cui Gisla, filia Ludovici Pii et Judithæ (3), Urnochum, Berengarium, Adalhardum et Rodulfum filios, filias Ingeltrudam, Juditham et Heilwigam peperit. Testis

(1) Mon. Germ. Legg. I, 99, 157; Einhardi Vita Caroli c. 53; Annales a. 811.

(2) Regino, a. 888.

(3) Agnellus Vitæ pontif. Ravenat.; in Vita Cos-

mento instituto (4), Eberhardus filio natu majori res suas in Longobardia et Alemania sitas, Berengario et reliquis liberis patrimonium in Ribuarum et Gallia Belgica dividendum reliquit. Gisla mater cœnobium Cisionum in dioecesi Tornacensi construxit. Eberhardo anno 868 defuncto, Unruochus (5) in ducatu Forojuliano successit, anno 887, quo Caroli III imperatoris propinquus laudatur (6), superstit, et paulo post vita cessit. Successor in ducatu Berengarius, anno sequenti regnum Longobardorum et varios post casus, anno 916, Romani etiam imperii coronam suscepit.

Cujus in laudes carnem intra annos 916 et 924 compositum (7), auctorem habet Longobardum, qui ætate quidem proventus (8), sed amore Berengarum et exemplo Homeri, Statii et, cujus eclogas æque ac *Æneidem* legit, Virgilii incitatus, præclara regis facta usque ad coronationem Romanam metro celebranda sibi proposuit. Quæ in re vir Græcarum æque atque Latinarum litterarum peritus, temporis ordinem in universum quidem secutus est; sed studio suo in regem satisfactum iri iudicavit, si præcipuas tantum ejus expeditiones, omnibus quæcunque in laudem ejus minus cadere viderentur prætermittens, caneret. At in iis quoque, quibus auctorem interfuisse patet, diligentiam scribendi desideres, cum, communi cum Liudprando errore, duas Arnulfi expeditiones Italicas plus anno discretas pro una eademque habeat, et utriusque Widonem superstitem scribat. Quæ tamen non obstant quin, in tanta scriptorum sæculo decimo ineunte inopia, carmine res scitu dignissimas præbente, sermone vivido, imaginum magna quidem parte Virgilio, Statio et Juvenali depromptarum vi et versibus classicos Romanorum auctores imitantibus delecteris.

Liber medio ævo in scriniis bibliothecarum Italarum delituisse videtur. Codex unicus qui supersit, manu sæculi undecimi in membrana exaratus, sæculo decimo septimo Patavii in bibliotheca S. Joannis in Viridario a Nicolao Heinsio repertus et ab eo in editione Claudiani anno 1650 laudatus, anno 1654 opera Lucæ Langermanni Hamburgensis exscriptus et ab Adriano Valesio publici juris factus est. Valesii editio, adjuncto Adalberonis episcopi Laudunensis carmine ad Rotbertum regem, Parisiis, anno 1665, in-8° prodit, præfatione et commentario amplo instructa (9). Valesii textum Leibnitius tomo I SS. Brunsvicensium insertum paucis adnotationibus ornavit. Utriusque Valsii et Leibnitii notas Muratorius Valsii textum secutus tomo II SS. Ital., p. 371 sqq., servavit. Denique Bouquetus carmen t. VIII, p. 106 sqq., collectionis suæ recepit, partim Valesii, partim suis notis illustratum. Quæ ratione cum errores complures primæ editionis reliquas perrepsissent, sæculo xviii exeunte Jacobus Morellius, bibliothecæ Venetæ D. Marci, cui codex Patavinus illatus fuerat (10), præfectus, librum a nepote suo, V. Cl. Bettio, jam Morellii successore, cum editis conferri curavit, et emendationes in Bibliotheca sua Manuscripta indicavit; glossas etiam nonnullas, tam interlineares quam marginales, quarum pars ipsi poetæ tribuenda est (11), adjecit. Quo factum est ut nobis jam editionem anterioribus emendatorem proponere concedatur.

INCIPIT LIBER PRIMUS

ΑΡΚΤΑΙ ΗΠΟΛΟΓΟΣ.

Α

« Endromidos (14) te cura magis victusque
[fatigat;

Quæ largita suis tempora prisca viris.

Contulit hæc magno labyrinthea fabula Homero,
Æneisque tibi, docte poeta Maro.

« Hinc fugito nugas, quas memorare paras. »
Irrita sæpe mihi cumulas quæ murmura, codex,

20 Non poterunt votis addere claustra meis.

Seria cuncta cadant, opto, et labor omnis
[abesto,

5 Atria tunc divum resonabant carmine vatum;
Respuet en musam quæque proseucha (12)
[tuam.

Pierio flagrabat eis sed munere sanguis;

Prosequitur gressum nulla Thalia tuum.

Hinc metuo, rapidas ex te nigrescere flammæ,

Dum capi summo xenia parva dabo.
Nonne vides, tacitis habeant ut sæcla triumphis,
Quos agitat toto orbe colendus homo?

10 Auribus ut nitidis vilia verba dabis.

« Quid (15) vanis totiens agitas hæc tempora
[dictis,

« Carmina quæ profers si igne voranda times? »

« Desine; nunc etenim nullus tua carmina curat; »

« Hæc faciunt ubi, hæc quoque rure viri.

25 Tu licet exustus vacuas solvaris in auras,

Pars melior summi scribebat amore viri.

Supplice sed voto Christum rogitemus orantes,
Quo faveat cœptis Patris ab arce meis.

Haud moveor plausu populi vel munere circi;

30 Sat mihi pauca viri ponere facta pii.

Christe, poli convexa pio qui numine torques,

Da, queat ut famulus farier apta tuus!

Non hederam sperare vales laurumve, libelli;

15 « Quid tibi præterea duros tolerasse labores

« Profuit, ac longas accelerasse vias? »

gii apud Murator. SS. II, 185, ubi tamen Eccar. o monente *Ebrardo* emendandum erit; et chartæ Gislæ, quæ Carolum II regem suum, si dicere audeat, germanum vocat.

(4) Dachery Spicil. XII, 490. Datum est imperante Ludovico Augusto anno regni ejus xxiv, ubi tamen xix legendum erit, qui annus inde a die vi Aprilis anni 868 currit. Nam vidua ejus Gisla jam a. 869, d. 15 Aprilis in Gallia seniore suum dulcis memorie et viduitatem suam et habitus mutationem memorat.

(5) Andreae presb. Bergomi. chron. Mon. Germ. SS. III, 235, 237.

(6) Ann. Fuldenses.

(7) Coronato Berengario et supersite. IV, 208.

(8) Nec dives, quod certe mirum fuisset in pœ a; V prolog., v. 17.

(9) Usus sum exemplari Bibliothecæ Regiæ universitatis Gottingensis, cui P. Burmannus manu sua glossas aliquas et lectiones ab Heinsio in Claudiano enotatas ascripsit.

(10) Ubi eum a. 1821 evolvi, sed iterum cum editis conferre abstinui.

(11) E. g. I, 261.

(12) I. e. precatio.

(13) Liber respondet.

(14) I. e. vestis.

ΑΡΚΕΤΑΙ ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΒΕΡΕΝΓΑΡΙΟΥ
ΤΟΥ ΑΝΙΚΗΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Græcia quasitis cecinit si regna loquelis,
Moribus insulsos et religione tyrannos
Tolleret ut quosdam immerito super astra
[beandos,

Quos Lachesis nigro satius damnavit Averno;

5 Roma suos vario vexit si signine post hæc
Augustos ad tecta poli radiata, perenni
Vibratu simul hos Stygio sorbente barathro :
Induperatorem pigeat laudare nitentem
Christicolas quid enim, cælum reserantibus

10 Quodque replet Domini mundum spiramine
[totum ?

Ergo Berengarium genesi factisque legendum
Rite canam, frenare dedit cui celsa potestas
Italix populos bello glebaque superbos.

Stirpe recensita generis, quo stemmate pollet

15 Scire vacat; nam cuncta nequit mea ferre
[Thalia.

Francigenam fateor Karolum prænomine Ma-
[gnum,

Quem tellus axi tremuit subjecta rigenti,
Quamque petens linquensque luit Sol aureus

[undas (16),

Et quam torret equis totiens invecus anhelis,

20 Prodit avis atavisque illo de sanguine rector
Ausoniæ; Karoli sed enim nutritus alumni
Rite sub imperio, simili qui nomine Romam
Postremus Francis regnando coegit habenis (17).

Ille virum cernens belli sub imagine lætum

25 Et ratione prium regni que beamine dignum,
Egregii fidum lateris delegit amicum,
Fascibus imperiique aptum si bello ministrum
Forte ruunt. Italus princeps, exercitus armis,
Præduros Martis didicit sic ferre labores.

50 Venerat ecce dies (17') primi cum fata pa-
[rentis

Posceret atra lues regem, tolosque per artus
Febris iit. Moriens primos compellat amicos.
Ultima Brengario referunt dixisse propinquo :
Subdere colla tibi merito deberet Eous

35 Et licet occiduas cernit quos mersus in undas
Phæbus, uterque etiam mundi quos despicit axis; D
Attamen Hesperix proceres pro viribus ardent
Rite subesse tibi, tanto quia digna labore
Cuncta geris. Penes imperii te gloria nostri,

40 Atque tuis stabit Romana potentia satis!
Hæc fans, ætherias ductor concessit in auras,
Supremumque gemens regnorum liquit habenas.
Ille quidem sic astra subit; miseranda cupido
Sed populos persuasit agens, qui limite lato

A 45 Unius imperio soliti concurrere, plures
Ut mirentur abhinc diversa per arra tyrannos,
Et sibi quæque legat proprium gens, emittis
[idea

Dum perstaret amor. Raperet ne gaudia Rhenus
Aut Araris spectata diu, glomerantur in unum

50 Ausonii proceres, ac talia nuntia regi
Ire jubent : Hæc terra satis terraque colitur
Fluminaque antiquos subterlabentis mætra
Nota tibi. Nec te revocet fera Gallia, digno
Quin potiare solo, trux aut Germania, quædi

55 Scepترigeri hoc potius dudum coluere propinque,
Et genitor cunctis dilexit carius arvis.

His motus, gressum precibus contendit ad ir-
[bea

B Irriguanam cursim Ticini abeuntibus undis.
Sustulit hic postquam regale insigne coronam.

60 Non alias raptim cupidus pervadere terras,
Quod multos juvenum letho dimersit acerbo.
Lætitiæ resonant, plausu et fora cuncta re-
[tant,

Tempa sacrata virum trepidant multatimque
[choris,

Orgia et innuptæ concinnant clara perib.

65 Dantque choros molles; et tympana dentem
[pulsat,

Atque lyræ graciles extenso pollice chordas

Percurrit, septemque modos modulatur arsis

Rura colunt alii, sulcant gravia arra juveni.

Tondent prata greges, pendentque in rupe co-
[pelle.

70 Omnibus una quies, et pax erat omnibus era.
Non (18) secus ac longa ventorum pace sub-
[unum

Æquor, et imbelli recubant ubi litora summa,

Silvarumque comas et abacto flamine aures

Mulcet iners æstas : tunc stagna lacusque p-
[auri

75 Detumere, tacent exhausti solibus amnes.
Invidia tumidus, nec passus talia, Wido
Perfurit, ac nimios profundit pectore questus :
Otia, quæ Latium foreant, piget usque seleni.
Nam video florere viros rebusque supinos

80 Fertilibus, solioque ducem considerare celso,
Quem legere sibi. Montes superare profundas
Vis foret ulla mihi! Forsan perfringere iactu
Et faciles juvenum possem subvertere mentes
Præcipuum Tyrrhena colunt qui rura! Volentia

85 Subicient mihi colla, reor. Minus aptus in armis!
Quid? Potuit Paris egregias turbare Mycenæ.
Excive atque nefanda feros in prælia Altridas.
Quid refert (19), quantus sedeat Rodulfus p-
[in et 4.

(15) Scil. baptismatis. — odiss edd.

(16) Ruit s. a. undis edd.

(17) Caroli III.

(17') An. 888, Jan. 13.

(18) V. 71-75 ex Statii Thebaid. III, v. 255 seq.

(19) Referam edd.

(20) Rex Burgundiæ Transjurane.

- An qualis referam Francis dominetur in arvis* A
 1) *Oddo, mei similes dudum notique sodales ?*
Solus egon' donis sæclis privabor opimi
Et taciti metam solus devolvat ad ævi ?
Nōn, donec puras animus depascitur auras,
Vel si me rapidus Mavors perstrinxerit armis,
 15 *Provolveus juvenum fusos in sanguine patres !*
Talibus irarum dietis fundebat habenas,
Mente coquens bilem; jacto (21) velat aspera
 [saxo
Cominus erigitur serpens, cui subter inanes
Longa sitis latebras, totosque ægitata per artus,
 1) *Convocat in fauces et squamea colla venenum:*
Jamque legit socios aptos furialibus ausis.
Fama volans regis nitidas cum percussit aures,
Conatus agitare satis Widonen iniquos,
Fortuna servante modum, quatit ille tremenlum
 15 *Regali de more caput, cœlique tuetur*
Convexa, atque sacris ita fatibus ora resolvit :
Tu cœli terræque sator, qui fulmina (22) torques,
Annorumque vices dimensaque tempora noctis
Quatuor et mundi partes, quantum arcus ab
 [austro
 10 *Et quantum occasus roseo consistat ab ortu,*
Meliris, subeat geminos ut phosphorus ortus,
Præcedens nunc Solis equos pellensque tenebras,
Noctis agat præ se gelidos aliquando jugales :
Testis adesto pius, noxamque remitte cruoris,
 15 *Si manus hæc mortis tulerit dispēdia Gallis,*
Debita jure mihi raptum ire volentibus arva
Infandum ! Cui tanta viro concessa potestas,
Me regnis privare ? Sedet si, conditor orbis,
Pro culpis abolere viros; nil vota retardent,
 20 *Set per cuncta ruant fastus discrimina, quāno*
Ferrea jam scindit morituris stamina Clotho,
Ac miseris diri capitibus discriminat angues
Alecto, crudele nefas ! Acheronte sub imo.
Nox subit interea variis distincta figuris,
 25 *Cum pater egregius tecto sese intulit alto*
Post epulas, ubi membra toro laxavit honoro.
Annua vix toto rutilarunt sidera mundo
Pace sub hac. En fraudis agit tentamina prædo,
Qua secuit quondam aerias rex Pœnus (23)
 [acetō
 30 *Imperii cupidus cautes. Ubi constitit oris*
Italiæ, nunc ille minis, aliquando rogatu,
Sollicitat juvenum hoc fluxas sermone catervas :
Quisquis avet solidis protendere legimus ævum,
Et fasces mutare ducis, quæ tendimus ultrā
 155 *Rite fruens donis, nostros glomerare maniplos*
Ne cunctetur ovans. Cuiquam si forte videtur
Futile quod serimus, robur quia ponit in armis
Brengarni, stimulis olim quia motus iniquie
Finibus absentes Gallos quæsiuit Etruscis : (24)
 140 *Quantus in arma seror, patriis vel quantus ab oris*
- Ausoniam subeo, liceat deferre tyranno,*
Atque una caris veniat sunaendus in agris !
Quis placuere vices, ac dulce movere potentes,
Colla jugo posuere truci; male fida recessit
 145 *Sed penitus Tyrrhena manus, hostesque pro-*
 [tervos
Exultans in regna tulit. Proh sæva nocentum
Consilia ! Princeps aberat, pacemque parabat
Imperio, Veronæ Atesis qua culta salubris
Irrigat. Ecce gradu celeri petit alta minister
 150 *Tecta ducis, sudore madens. Fortissime rector,*
Inquit, adesto tuis ! Saltu super ardua montis
Sese injectit ovans cætus sat in arma superbus,
Cui nisi præduros gladiis inferre maniplos
Institeris, quid opus Latio quæ dicere victo
 B 155 *Damna ferent ? Intensus ad hæc ita reddidit*
 [olli
Rex : Jubeo, juvenis, tantum desiste moveri !
Non caput hoc dum vita regit diffusa per artus,
Hæc tellus cedet superata, pudetque sateri
Res Latii victas ! Ait, accirique sodales
 160 *Imperat. Excurrunt vastos excita per agros*
Agmina, amor quibus est pacis, quis gloria
 [curæ
Natorum dulcisque domus, vitamque perōsi
Adveniunt placido glomerati pectora regi.
Exacuunt justas subitis rumoribus iras.
 165 *Undique collecti postquam venere manipuli,*
Ingenti fremitu pariter ducis ante tribunal
Bella cient. Liquidas tandem se reddit ad auras
Terribilis ductor, quando latus omne sub armis
Ferrea suta terunt, humeros et pectora late
 170 *Flammeus orbis habet, capitii tremunt aerea cassis,*
Et gemino dextra rutilant hastilia ferro,
Ensis in ore etiam præclara refulget iaspis
Pulcher honos regumque decus, fortissima pubes,
In mediis orsus, rabidi commercia Martis
 175 *Præsto. Manus capulo sit parva animusque la-*
 [bori,
Ut decet egregios ! Regnum quia tollere resum
Wido velit, certum est sociis atque arva vocatis
Partiri, et gremiis juvenum subducere pactas.
Si foret huic animus mecum configere solo,
 180 *Et partis (25) differre nefas, quod fluctuat armis*
Mersurum populos ! Ait, et spumantis habenas
Implet equi, præcepsque petit confinia belli,
Qua manus hostilis Latium pessumdabat armis.
Hic cœlo ut pepulit gelidas aurora tenebras
 185 *Rorantes excussa comas multumque sequenti*
Sole rubens, galeaque viri clusere minaci
Ora, tubæque sonant, vocisque resultat imago,
Partitæque vices tolluntur in æquora gentes.
Qualis (26) ubi, audito venantium murmure, ti-
 [græ
 190 *Horruit in maculas, somnosque excussit inertes,*

(21) Jacto — v. 100, ex Stat. Theb. II, v. 412 sqq.

(22) Ita edd., flumina c.

(23) Annibal.

(24) Cf. Ann. Fuld., a. 885

(25) Ita. c., i. e. paratis, ideo suis. — Pactis Val. e. con.

(26) V. 189-194, ductor in ex Statii Theb. II, v. 128 sqq.

- Bella cupit, laxatque genas, et temperat ungues, A
 Mox ruit in turmas, natisque alimenta cruentis
 Spirantem fert ore virum : sic excitus ira
 Ductor, in adversos inicit ferus arma maniplos.
- 195 Undique consurgunt acies, et pulvere cœlum
 Conditur, horrendisque sonat clamoribus æther.
 Hic alius rapido dejectus in æquore cursu
 Proteritur, pedibusque simul calcatus equo-
 [rum ;
 Atque alius volucris trajectus tempora telo ,
 200 Cornipedis tergo pronus ruit ; illius ense
 Dejectum (27) longe caput a cervice cucurrit ,
 Hic jacet exanimis , fuso super arma cerebro.
 Ille manu caret, hic gressu ; nec visibus iste
 Integer obruitur. Campi sudore madescunt ,
 205 Sanguine manat humus. Crudescens undique B
 [campo
 Mars turmale furit, Wido si fulminis (28) instar
 Labitur in turmas : Libycus velut agmina campis
 Lacta boum cum forte leo procul aggere cernit
 Attollens cervice jubar sitiensque cruoris ,
 210 In mediam erecto contendit pectore turbam.
 Hinc fremit Ausoniæ ductor, furit inde minister
 Wido necis, propria nimium virtute superbus.
 Invicti valeat verum quis ferre tyranni
 Pondera virtutis ? Demum dare terga coacti
 215 Illius effugiunt comites. Clamoribus ultro
 Palantes sequitur : *Quæ vos aementia cepit (29),
 Montibus ut septi gladios vitare velitis ,
 O socii ? Haud quondam hæc patriis promissa*
 [dabatis
Ædibus , Hesperix quævis prædulcia natis
 220 *Spondentes. Revocate gradum ! Quid dextera*
 [possit
*Hæc, hodie cernetis, io ! Ne fidite cursu,
 Lecta manus ! Frustra sed enim compellat aba-*
 [ctos
 Fulminei virtute ducis. Desertus amicis,
 Stat (30) rationis inops, utrumne inglorius ar-
 [mis
 225 Abscedat, redivivo (31) animam servare duello,
 Redditus an pulcram properet per vulnera mor-
 [tem
 Hostibus. Hæc secum subito dum mente retra-
 [ctat, D
 Unus adest comitum ac raptis ea caribus ur-
 [gens
 Jam torpentis equi latera : *Hospes inclite, Gallis,*
 230 *Inquit, abi. Penitus nostri cessere manipuli.*
- (27) Desectum ed.
 (28) Fluminis c. apud Heinsium.
 (29) Cf. Virg. Æn. IX, 601.
 (30) Ita correxi. Sat. edd.
 (31) Glossa interlinearis, quam notavit Heinsius :
 renaescenti post casum, Burmannus recidivo legen-
 dum conjicit.
 (32) Sententia est : Nec credas, hominem mirum
 scivire per agmen, sed (et haud) potius monstra,
 Libyæ per agros pulv. Valesius miserum... agmen...
 potius quam monstra.... corrigat.
- Nec mirum credas hominem scivire per agmen
 Pulvereos Libyes potiusque haud (32) monstra*
 [per agros
*Vidi equidem, geminos uno cum sternere ira
 Ille viros. Pudet heu fari, quæ sumera vicia*
 235 *Intulerit. Discedo, precor, melioribus amicis*
Servandus ! Tandem socium percalcas amor
Discedit, seseque suis mærentibus addit (33).
 Nox (34) ruit interea, curas hominumque li-
 [bros
 Composuit, nigroque polos involvit amicti,
 240 Omnibus illa quidem mitis, sed turbida pates
 Volvitur irarum furiis actique laboris,
 Non tamen absque via mentisque vigore pe-
 [tente
 Namque (35) sub occiduas versæ jam noctis li-
 [bros
 Astrorumque abitus, ubi primum maxima Teth
 245 Impulit eoo cunctantem Hyperiona polo,
 Doctiloquos agit ille viros ad limen orantis
 Hesternæ nece victoris, ne luce carentes
 Prohibeat (36) mandare solo. Jam calle pe-
 [ctis
 Postquam introgressi, et coram data cap
 [sandi.
 250 Incipiunt : *Suprema dedit superare potestati
 Cui, ductor, fera bella, animum submittite regis
 Nam petimus³ liceat socios mandare sepulchris
 Æthere privatos, malis ne membra ferinus
 Facta Deo pereant, campore relicta salubrali.*
 C 255 *Hoc sortis Wido, hoc populus miseratus amicti
 Nec adeo fractæ vires animique labascunt,
 Prælia quin superent ac spes in nostra cælesti
 Jura solum. — Juvenes, vitio tabescitis omnes
 Genia, ad hæc victor, sandi quia corpus recti*
 260 *Semper, et ore magis robur quam pectori :*
 [pertra
Plus dixisse egisse (37), minus laxaverit heu-
 [tam (38).
*Tollite membra tamen, mitto quia lumine cassi
 Quod restat potius. Miseret tot mille jacentium
 Unius ob noxam, luteo quis corpore mundi*
 265 *Arcana tribuit statum ratione Creator.*
*Ille quidem videat Deus. At vos, æthera tollite
 Aut Italix Galli celeres abscedite terris,
 Aut bello fractas iterum densete (39) calentes (40).
 Hæc ubi dicta, viri gressum vertere frequentes*
 270 *Ad socios ; tolluntque citi sua funera campo.*
*Sandapillis, reditura tubis ut cuncta ciebant
 Nuntius ætheria præcurrans arce Tonantem.*
- (33) Cf. Liudpr. Antap. I, 18.
 (34) V. 238-240 paucis mutatis ex Statii Theb., t.
 414-416.
 (35) 243-245 ex Statii Theb. III, v. 5-35.
 (36) Glossa : Pro communis syllaba est modo.
 (37) Plus dixisse quam egisse : vox quam non
 egisse superscripta est.
 (38) Glossa in marg. : Hic versus cujusdam super-
 tis est Francigenæ.
 (39) Ita c.
 (40) Cf. Virg. Æn. XII, v. 264.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

- Fluctuat interea Wido, crenoque retractat, A 35
 Milite quo bellum moveat, quæ pectora sollers
 Protendat ferro. Placuit sententia demum,
 Sollicitet patria populos tellure quietos,
 Unanimes quo bella ferant viresque reducant
 Effætas, paribusque solum potiantur habenis.
 Summe Deus, qui cuncta foves, qui cuncta
 [creasti,
 Qui regis imperio cælum, mare, sidera, terras,
 Qui facis astra micent et signa micantia cur-
 rant,
 Te precor, intende, et mihimet succurre ro-
 [ganti
 Ac sensus infunde meos, commercia belli
 Illectosque duces viii subnectere chartæ
 Quo valeam! Prior arma rapit jam Gallicus he- B
 [ros (41)
 Aerios ducibus montes superantibus auctus,
 5 Anscherio cum fratre simul, qui jure protervo
 Quingentos acuunt propria de gente ministros,
 Instructos animo et gladiis, nec viribus infra.
 Gauslinus ter centum equites fera bella volen-
 [tes
 Præcelerare jubet; pariter contendit Ubertus
 0 Bis centum pro laude viros; eadem omnibus
 [arma
 Et cultus similis, patriæque in pectore vires.
 Arma (42) legens inimica iterum Tyrrhena ju-
 [ventus,
 Inclyta gens dudum, terræque marisque duello C
 Aptæ satis, modo sed malefida et degener. C
 [ultra
 15 Bella cupit; pariterque cohors Camerina su-
 [perbit
 Munere natorum, subigitque in bella sodales
 Mille. Sua virtute, magis sed prole supinus—
 Post monstrata fides — centeno milite lætus
 Pauper adhuc Albricus abit, jam jamque re-
 [sultat
) Spe Camerina (43). Utinam dives sine morte
 sodalis!
 Quid, furibunde, ruis, sociis ad crimina lectis,
 Ragineri? Non consilio nec viribus ullis.
 Vincitur, æthereo causas qui pensat Olympo
 Quique Berengario Latium concessit avitum. D

(41) Wido.

(42) Cf. *Liudpr. Antap. I, 17.*

(43) *Glossa*: Nam Camerinam marchiam postea
 nivit. Certum est quod Albericus interfecit com-
 atrem suum Widonem in ponte, cupidus honoris;
 leoque optat iste pervenisse eum ad culmen honoris
 ne nece amici.

(44) Cf. *Liudpr. Antap. I, 21.*

(45) *Glossa*: Distat autem duellum et duellum;
 am duellum est spatium quo bellum præparatur,
 uellum dicitur ipse conflictus. Alii dicunt quod
 uellum sit proprie conflictus duorum.

(46) *Glossa*: Vacat tandem et est versus de iis

Collectos etiam ducit Wilelmus amicos
 Ter centum, lorica habiles galeaque minaces,
 Nec jaculo segues. Totidem propellit Ubaldus
 (44)

Consimili fervore. Vacat non denique vulgus,
 Instabili motum studio modicisque magistris,
 40 Profari, quandoque manent hi forte labores
 Doctiloquos; mihimet summani tetigisse duelli
 (45)

Sufficiat. Veniunt etiam, discrimina campo
 Qui nuper tulerant, numero ter mille, magistris
 Consorti pariter stupido restantibus arvo
 45 Infandum. Foret his satius cecidisse duello,
 Quam miseros vidisse dies. Nam dispare fato
 Disperiere. Jubet tandem (46) Lamberticus
 [horror (47)

Præcipuum (48) truncare; siti perit alter in
 [arvis;

Ungrorum cupit infaustas differre sagittas
 50 Tertius, alta poli scandit supremaque ponti
 Tristis, ut almificis sese sustollere sceptris
 Forte queat. Hominum pro mens ignara futuri!
 Nunc acies glomerant, bellum numeroque mi-
 [nantur

Lætantes, timidisque etiam brevis addita virtus
 55 Per medios Wido incedens gratatur amicis,
 Exsultatque (49) animis, et spe jam præcipit
 [hostem:

Qualis ubi abruptis fugit præsepia vinculis
 Tandem liber equus, campoque potitus apertio,
 Aut ille in pastus armentaue tendit equarum,
 60 Aut assuetus aquæ perlundi flumine noto
 Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte
 Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armos.

Senserat horrisonos tandem sævire furores
 Armipotens Latii decus, et spes inclyta belli

65 Arma ciet, primisque virum regnique ministris,
 Ocjus accitas cogant in prælia turmas,
 Imperat, ac latas vacuent habitantibus urbes.
 Jussio torva means Italo jam perfurit arvo,
 Conveniant nocuo rursus decernere ferro,

70 Quis pia jura placent notas exinde (50) per
 [urbes

Læta novare, nefas ardet! Sic præpete motu
 Comit equos artusque terit (51) thorace ju-
 [ventus.

qui tibicines vocantur, quibus datur aliquid ad
 solam metri sustentationem. Est autem tibicen
 proprie furca apposita ad sustentationem rumentum
 parietum; unde Juvenalis ait, de incommodis urbis
 loquens: « Nos urbem incolimus tenui tibicine sul-
 tam. » (*Sat. 3, v. 193.*)

(47) I, e Lambertus, Widonis filius.

(48) *Glossa*: Magenifredum significat; cf. *Liudpr.*
Antapod. I, 38.

(49) V. 56—62. ex *Virg. Æn. XI, v. 491.—497.*

(50) Excide e.

(51) Cf. l. 169.

- Nec mora, Walfredus (52) ter mille resumit A
[amicos.
- His manus in capulo, primis ac fervor ab armis
75 Hostilem turbare globum; nec fortior alier,
Hostica quem pubes bello vereatur euntem,
Atona cui faveat. Pariter tria fulmina belli
Supponidæ (53) coeunt, regi sociabat amato
Quos, tunc fida satis, conjunx, peritura venenis
80 Sed, postquam hausura est inimica hortamina
[Circes.
- Hos mille et quingenti equites comitantur
[euntes,
- Obtecti Chalybum pectus de more metallo
Gentis, et umbrati nitidis a vertice cristis.
Teutonico ritu sexcentos urguet ovantes
- 85 Leuto viros; etiam simili strepit agmine frater B
Bernardus. Stimulant longis calcaribus armos
Alipedum cuncti, et eludunt latera ardua parmis.
Germanus sic bella gerit. Nec segnis abibat
Albriens, Tiberine, tuas non sanguine lymphas
90 Quis fraude infecit, quingentaque roborâ belli
Educat patriis horrentia viribus, atque
Francigenis olim duris exercita ludis.
Jamque moræ impatiens glomerat Bonifacis
[amicos;
- Alter ab adverso ac paribus circumdatus armis
95 Berardus numero ter centum. Maxima vulgi
Pars Italo vibrant omnes de more sarissas (54),
Orbe latusque tegunt clypel pro Marte sini-
[strum.
- Advolat Azo ferax (55), subigens in bella so- C
[dales;
- Vicinoque suas cogens ab limite turmas
100 Otricus (56), Latium Hadriacis qua clauditur
[undis,
- Ac labor est sævis gladios prætere Iberis
(57).
- Farier illectos studio Mavortis utrimque
Pontifices vereor. Strictis ingentia dictis
Prætereo, Rheni licitum nec fœdera (58) paucis
105 Effari; hinc alio libitum transmittere cursus.
Ut tandem collecta bonus videt agmina ductor,
Assillit in medium nitidis cernendus in armis,
Talia dicta ferens: *Nostri munimina regni,
O proceres, prohibere minas Widonis iniquas*
- 110 *Sitne pium, sapitis, dudum qui funera campo
Experit. Maval, igitur quia tendere fastus
Nunc etiam, rebus finem quam ponere fessis,*
- (52) A. 896, marchio Forojulanus. Ann. Fuld.
(53) Glossa: Supponidæ patronymicum est a patre
et, per metaplasium systolen, corripitur po syllaba,
vel per licentiam, quæ est in propriis. Tres autem
fuerunt filii Subponis in prælio, Adalgisus, Wifredus
et Boso. — Soror eorum Berengario nupserat, pater
in chron. Casauriensi Picenicomæ audit; cf. Vales.
p. 120.
(54) Cf. Stat. Theb. VII, v. 269.
(55) Estensis stirpis eum fuisse, jam Valesius con-
jecit; cf. v. 99. 100.
(56) Liudpr. Antap. II, 57 sqq.
(57) Glossa: Iberi dicuntur Hispani ab Ibero flu-
mine, a quo una Hispania Iberia dicta est. Nam
- Arma referte citi, et caram defendite terram,
Me duce, quem dudum precibus sustollere saecra
115 Hortati. Dixitque. Diu cessare duellum
Turba fremens queritur, subito concussa tu-
[multu,
Vix labara opperens. Ferus (59) omni in pe-
[ctore sævit
Mortis amor cædisque. Nihil flagrantibus obstat.
Præcipitant redimantque moras. Sic litora
[vento
120 Incipiente fremunt, fugitur cum portus; ubique
Vela fluunt, laxi jactantur ubique rudentes,
Jamque natant remi, natat omnis in æquore
[summo
Anchora; jam dulcis medii de gargite ponti
Respicitur tellus, comitesque a puppe relictæ.
- 125 Campus erat dudum studio damnatæ iniquo;
Huc ambæ tendunt acies squalentibus armis.
Sed (60) jam bella vocant. Alias nunc suggere
[vires,
Qui pensas tacita mundum ratione Creator.
Fatalem populis ultro poscentibus horam
- 130 Admouet atra dies, Stygiæque emissa tenebris
Mors fruitur cælo, bellatoremque volando
Campum operit, nigroque viros invitat hiatus
Arma ciens, aboletque domos, connubia, natos.
Pellitur et patriæ et, qui mente novissimus exit,
135 Lucis amor, animusque ultra thoracis anhelus
Conatur, galeæque tremunt horrore comarum.
Quid mirum caluisse viros? Flammanant in
[hostem
Cornipedes, niveoque rigant sola pingua nimbo.
Jamque ruunt, primusque virtum concurrere
[pulvis
140 Incipit, ac spatiis utrimque æqualibus acti
Adventant, mediumque vident decreescere cam-
[pum.
Pulcher adhuc belli vultus: stant vertice conii,
Plena armenta viris, nullus sine præside vector.
At postquam rabies et vitæ prodiga virtus
- 145 Emisere animos, sternuntque ruuntque vicissim
Ictibus innumeris. Haud tanta cadentibus hædis
Aeriam Rhodopen solida nive verberat arctos.
Interea Widonem (61) adit Walfredus ovantem
Cædis; haud regem, sed enim qui nuper ab
[arvis
150 Sequanicis illectus erat. Caput eminus ipsum
Hasta viri valido nimiam contorta lacerto,
- Hispani per Hadriaticum mare furtim ad Liguriam,
quæ pars est Italiæ, navigantes, maximam inferunt
vastitatem; ideoque dixit: « Qua labor est sævis
gladios prætere Iberis. » — Sed Iberi hic Hun-
gari esse videntur, ex Iberia (i. e. Asia) profecti. Va-
lesius Abaris legere maluit.
(58) Fœdus cum Arnulfo ictum mense Nov. anni
888, cf. Ann. Fuld.
(59) Ferus — v. 124 ex Statii Theb. VII, v. 151
— 114.
(60) V. 127, 129 — 145; ex Statii Theb. VIII, v.
234, 236 — 359, 346 — 352, 356 — 358, 363, 364,
367 — 369 ad verbum fere exscripti.
(61) Widonem ed. c. ?

Extremo galeæ primoque in margine parmæ
 Semita qua lucet; clauso spiraminis haustu
 Illicet oppetiit. Moriens telluris ælumnæ
 Infelix caræque domus reminiscitur, atque
 Damna modo Latiis quia venit adeptus in arvis.
 Hinc acies sequitur cæso ductore; furitque
 Ascherium sternens heros Atesinus (62) et
 [Othum (63);
 Comminus hunc stantem, metū hunc a poplite
 [sectum
 Cuspide transmissa. His socios demitteret un-
 [bris
 Innumeros, ni Rhodanicus succurrere du-
 [ctor (64)
 Admonitus, fessis subito adforet ultor amicis.
 Ut lupus in campis pecudes cum vidit apertis,
 Non ductor gregis ipse comes, non horrida
 [terret
 Turba canum; ruit, ac toto desævit in arvo:
 Haud aliter dirum Wido se tollit in æquor.
 Hic celsum quod cernit equo tarbare sodales
 Erardum indignans, uno duo corpora ferro
 Cornipedemque equitemque fodit. Ruit illo
 [ruentem
 In dominum, lapsisque manu quærentis ha-
 [benis,
 In vultu galeam clypeumque in corpore calcat,
 Saucius extremo donec cum sanguine frenos
 Respuit, et iuncta domino cervice recumbit.
 Otgarii (65), comites rabido clamore vocantis,
 Ora ferit framea; pereunt conamina vocis
 Intercepta cruore. Milo verum arma cadenti
 Dum rapit, infelix Italia deprenditur hasta,
 Ac moriens linquit clypeum hostilemque suum-
 [que.
 Auxilio collecta subit tandem Ausona pubes.
 Bellum ingens oritur. Multum hinc illincque
 [cruoris
 Funditur, et totis sternuntur corpora campis.
 Nam varium virtutis (66) opus. Nunc turba re-
 [cedit,
 Nunc premit, ac vicibus tellurem amittit et au-
 [fert.
 Ut ventis nimisque minax cum solvit habenas
 Aer (67), alterno profligens turbine mundum
 Stat cæli diversa acies: nunc fortior austri,
 Nunc aquilonis hiems, donec pugnante procella
 Aut nimis hic vicit aquis, aut ille sereno.
 Hic videt Anscherium fratrem quia vulnera labi
 Albrici, ingemit, ac rapido conamine telum
 Contorquens, clamore gravi: Sator ætheris,
 [inquit,

A Sic genus omne tuum propriis discriminet arvis,
 Ut fratres Italo torvus discernis in agro!
 His dictis, volat ingenti stridore per auras
 195 Cuspis in adversum; clypeo sed pulsa rigenti
 Alipedi vadit mortem latura superbo.
 Hic mortem Albricus caperet, nisi proxima
 [virtus
 Tolleret hunc juvenem sociis et redderet armis.
 Milibus (68) in mediis vadens: Quid inertia
 [bello
 200 Pectora, Ubertus ait, duris prætentitis armis
 O Itali? Potius vobis sacra pocula cordi,
 Sæpius et stomachum nitidis laxare saginis,
 Elatasque domos rutilo farcire metallo!
 Non eadem Gallos similis vel cura remordet,
 B 205 Vicinas quibus est studium devincere terras,
 Depressumque larem spoliis hinc inde coactis
 Sustentare! Miser voces dum tollit inertes,
 Hasta subit latebras animi scrutata superbi
 Wifredj librata manu super horrida fantis:
 210 Infelix Galle, Ausonios ne dicere pigros
 Fas tibi, ni fullor, digitis impacta monabit
 Hasta meis! Visu ille truci dum prospicit
 [hostem,
 Labitur, et carpit moribundus dentibus herbas.
 Hæ diversa in parte vices utrumque cade-
 [bant.
 215 Sævior at miseris instat regnator Etruscis
 Hesperia, timidumque vocat Widona per agmen,
 Nil vulgare legens, sed quæ dignissima vita
 C Funeræ, præcipuos annis animisque cruento
 Fert gladio: innumeris (69) veluti leo forte po-
 [titus
 220 Cædibus, imbelles vitulos, mollesque juvenas
 Transmittit; magno furor est in sanguine
 [mergi
 Nec nisi regnantis cervice recumbere tauri.
 Wifredum sed enim sonipes male fidus in armis
 Rumpentem frenos diversa per agmina raptat
 225 Jam liber, sic fessa manus. Venit hasta per
 [armos
 Principis, et lævum juveni transverberat in-
 [guen,
 Labentemque affigit equo. Fugit ille perempto
 Consertus domino, nec jam arma aut frena te-
 [nentem
 Portat aonuc equitem. Fratris iam membra
 [regebat
 230 Arduinus equo, læva (70) marentia colla
 Sustentans dextraque latus. Singultibus artum
 Exhaust thoraca dolor, nec vincla coercent
 Undantem fletu galeam; cum multa gementi

2) Aut Walfredus, aut, ut Valesio placet, Berenus.

3) I. e. Ottonem.

4) Wido.

5) Osharii Langemann in cod. legit.

6) V. 180-186, paucis mutatis ex Statii Theb. I, v. 382-388.

(67) Et adjecit Leibn. Juppiter a. Stat.

(68) Millibus ed.

(69) Innumeris — 220 ex Stat. Theb. VIII, v. 534-557.

(70) Læva — v. 237 ex Stat. Theb. II, v. 596 — 605, 606, 607.

- Valde gravis curvas perfingit lancea costas,
 235 Exit et in fratrem, cognataque pectora telo
 Conserit. Ille oculos etiamnum in luce natantes
 Sistit, et adspecta germani morte, resolvit.
 Procubere pares fatis — miserabile votum
 Mortis — et alterna clausurunt lumina dextra.
- 240 Ac (71) velut Edoni boreæ cum spiritus alto
 Insonat Ægæo, sequiturque ad litora fluctus,
 Qua venti incubuere, fugam dant nubila cælo:
 Sic regi, quacumque viam secat, agmina ce-
 [dunt,
 Conversæque ruunt acies, cadit obvia pubes.
- 245 Ut vidit socios regi dare terga sequaci
 Ildeprandus, abijt clamans: *Perstatz sodales,*
Quid fugitis? Spectate, virum si pellere ferro
Forte queam! Similes artus natura creatrix
Huic dedit, ac similis sustenta viscera sanguis.
- 250 Num sacra riguit Styge? Num penetrabile plantis
 Hunc modo tergus obit? Mortali urgemur ab
 [hoste (72),
 Haud legione, pium Domino quæ servit ad usum.
 Sic ait, et toto connixus corpore telum
 Effundens; femur ingenti ferit eminus ictu
- 255 Ductoris Latii. Satis hoc; et tollere gressum
 Pone citus facti cogente timore parabat;
 Proptinus intorquens jaculum sed ductor in ho-
 [stis
- A Os, terebrat faciem, quartis (73) sine lep-
 [tibus
 Increpitans: *Secreta tibi committere nullus*
 260 *Audebit, Tyrrhene, dehinc, quod apertus arca*
Hac illacque flues. Sint hæc monumenta ma-
 [rim
- Te frustra voluisse meis illudere telis!*
 Ille quidem evasit socium circumdatus armis.
 Sed victor animi tota succensus in ira
- 265 Innumeram ferro plebem ceu letiferæ æneæ
 Aut jubar adversi grave sideris immolat: *Itz,*
Vociferans, vestroque duci narrate, Latinas
Dividat an recte vobis mea lancea campos!
 Tyrrhæni proceres iterum hinc atque inde pe-
 [ter-
- B 270 Collecti statuunt gressum, firmantque vicem
 Undique sese armis, oriturque miserum cæli
 Amborum, et ferrum ferro sonat; undique in-
 [sis
 Inter se stridunt mucronibus. Instat utrimque
 Densa acies, rursusque novo respersa cruore
- 275 Arva madent, ruit Hesperias dum Phœbus
 [ambis.
 Quis modus ulterior, vel quæ discretio belli,
 Ni finem daret ætherea sator orbis ab ætate!
 Nocte instante solo tandem spissisque tendit
 Concédunt mæsti et trucibus dirimuntur a
 [armis (74).

EXPLICIT LIBER II.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

- Tanta per Ausonios deservere prælia campos, G
 Non modo finitimis, longe sed fama remotis
 Dum canit, Arnulfi Germanica jura (75) præ-
 [mentis (76),
 Brengario sed enim regum per stemmata juncti,
 5 Tendit ad imperium solito magis hispidia plu-
 [mis,
 Amplectens una populum sævumque tyrannum
 [num (77)
 Guttare profuso. Coquit ille in pectore curas,
 Moxque vocans genitum: *Duros, Sinbalde (78),*
 [manipulos,
 10 Inquit, age, et rapidis Italos pete cursibus agros,
 Rex ubi Brengarius audentes ardua Gallos
 Insequitur bellis; tamen hos per vulnera dicas
 Aut montis subito, mirum, succrescere partu, — D
 Tot veniunt. Tantumne potis perferre dolorem,
 Nostra ut progenies propria vexetur in aula?
 15 Nec tibi bella dari vereor, si junctus amico
 (71) V. 238-241 ruunt acies ex Virg. Æn. XII, v. 365-369.
 (72) Cf. Virg. Æn. X, 375.
 (73) I. e., quadris, quatuor jam labiis, scilicet cuspidate divisit, ut Valesius explicat.
 (74) V. 264. 265 ex Stat. Theb. VII, v. 709, 710.
 (75) Cf. Liudpr. Ant. I, 19.
 (75 *) Anno 891.
 (76) Ita c. rura ed.
 (77) Widonem.
 (78) Zwentebaldum Liudprandus. Censura effert. cf. Ant. I, 20, 21.
 (79) Summi pontificis, Wido, d. 21 Febr. a. 8 imperialem benedictionem acceperat.
 (80) Alpes.
 (81) I. e., præcipitibus?
 (82) Id. e., percunctatio.
- Iveris. At muris dicas servare superbo
 Forte animam, neque velle tuis famulariæ armis
 Esto, vices mutabo dehinc, et manibus scindam
 Ausoniæ, rutilam donec veniatur ad caelum
- 20 Clavigeri (79), et totos Araris vacuabo furcas
 Paret ovans patri, simili succensus amore,
 Mox Sinbaldus, et electo comitante ministro
 Ingrediens Latium, quosdam præmittit, amicos
 Pacificum referant sese qui tollere gressum
- 25 Consimili fervore subit pater obivus ostium
 Brengarius, celsas nimium qua tollit in ar-
 [ces (80)
 Se regnum ac subitis (81) Rheos discernit
 [ors.
 Hic ubi congressu cætras junctere decore,
 Rex inquit prior: O juvenum fortissimæ, et
 [armis
- 30 Cur velis penetrare locos, cunctatio (82) nulla ex
 Nuntia vera satis. Solum rogare necesse.

- Incolumem quia te nostris conspectibus offers, A*
Si fruitur pater optatis tuus optime rebus.
 Inquit at ille: *Valet genitor, commune levamen,*
- 35 *Teque valere cupit, pacatis sordere campis*
Mansuro Latii. Celeres idcirco subegit
Nos petere Ausonias collecto milite terras.
 Interea loca tuta petit dux Gallicus, atqui,
 Non geminis obstare sua virtute tyrannis
- 40 *Posse vides. Illi fremitu, miserabile, clusos (83)*
Irritant, hinc inde solum peragrando Latinum.
 Verum ubi cuncta silere vident hostilibus ausis,
 It monitu regis patrias Sinbaldus ad oras.
 Quod solus queat hostilem superare furorē.
- 45 *Tertia vix lunæ se cornua luce repleant(84),*
 Hic lætus patriam postquam concessit ad aulam,
 En Wido agmen agens, iterum renovare furores B
 Accelerat; contra ductor depellere pestem,
 Instruit arma pius, tantosque recidere fastus.
- 50 *Nec latet Arnulfum, rursus succrescere bellum*
Hesperia. Widonem etiamnum milite fretum.
 Affore, cervicesque procaci ad tollere fastu,
 Audiit; ac solio, quo forte sedebat, eburno
 Exsilit, ingentique domum clamore replevit :
- 55 *Fortia jussa cita scribæ sulcate papyris,*
Actutum populos cogant quæ ad stare iubenti,
Quam varios linguis, tam duros pacto et armis.
Namque juvat Latio clarum me visere amicum,
Quem totiens Rhodanus vexat properante Lemano
- 60 *Milite. Quo fugient ergo? Cælumne subibunt,*
An latebras terræ quærent liquidius profundi?
Oderit Hespericæ, saxo, dux nomen amatæ
Improbis, extremis terræ vel postus in oris!
 Talibus infessus metuenda mole catervas
- 65 *Præstruit, irarumque graves emittit habenas:*
Eridanus veluti, nivibus fervore solutis,
Præruptum exit in arva fluens, camposque per
 [omnes
 Cum stabulis armenta ruit, radicitus alnos
 Litoreas fluctu undarum labente resorbens.
- 70 *Jamque solum tenet Ausonium dux ille verē-*
 [dus (84 '),
 Cum Widonis abit rancore soluta superbo.
 Fama in castra rei. Sociis extemplo vocatis,
 Tuac ait: *O proceres, quid opus depromere*
 [verbis, D
Quo res imperii vergantur pondere belli?
- 75 *Collectis quando Hister adest hinc inde fluentis*
Excidio nostri. Moneo, servate secundis
Rebus eo vosmet, tantis ac parcite bellis,
Abscedat donec proprios Arnulfus ad agros.
 Pingue solum interea regum dum lustrat
 [uterque,
- 80 *Pergami adveniunt urbem, quam detinet ultro*
Munitam jaculis nimium sudibusque præcussis,
 (83) *Intra mœnia Ticini.*
 (84) *Cf. Virg. Æn. III, v. 645.*
 (84 ') *Cf. Virg. Æn. V, v. 42.*
 (85) Anno 894.
 (86) *Vox hic exciderat; codex habet: Ingenuis*
 quondam morto Marte, *Vales. Ingenuis quorundam*
- Natura tribuente locum satis arcibus aptum,
 Ambrosius, pesti miser heu! devotus iniq̄æ.
 Qui regum infelix postquam defertur ad aures,
 85 *Obsidione jubent densa circumdare muros,*
Ne capiat socium quemquam exteriusve re-
 [mittat,
 Dispersi donec populi tot luce sequenti
 Conveniant, captumque locis emittere firmis
 Vi certent, ausit rursus ne talia quisquam, •
- 90 *Postea cum primum stellas aurora fugaret (85),*
Urbis ad excidium properat Germana juvenus,
Undique luctifico sonitu complusa tubarum.
 Hæc fossas implent alii muroque propinquant,
 Pars scalis etiam tendunt conscendere turres.
- 95 *Urget enim utrorumque nimis præsentia re-*
 [gum,
 Mœnia quod retinent carum pro munere dan-
 [tum
 Omne genus contra telorum effundere cives
 Prædurisque parant hostes detrudere contis,
 Nec possunt obstare tamen; tot milibus acti
- 100 *Deficiunt. Verum cadit hic cum fragmine muri,*
Ille ruit fossus jaculo: sine viribus alter
Stat rationis inops. Reclusis undique portis,
Urbs patet, hostili jam confusa tumultu.
 Ecce verenda prius nullo sub honore tenentur
- 105 *Atria; nam scissis pereunt velamina vittis*
Virginis, impulsusque sacer fugit ipse minister,
Quorundam stringunt ambas quia vincula pa-
 [nas,
 Oscula quæ solitæ sacris sentire litatis.
 Ambrosius, auctor sceleris fomesque malorum,
- 110 *Ut tandem videt immites dominarier hostes*
Arcibus, adscensu celeri petit ardua turris,
Nil sibi sub tanto fidens superesse periclo,
Ædibus ingenuis quondam jam (86) Marte re-
 [fertis.
 Pellitur inde tamen, victis accinctus et armis
- 115 *Arnulfo manibus trahitur post terga revinctis.*
Ille calens ira, testatur cuncta creantem,
Arboris hunc ramis subito demittit altæ.
Proh genus invisum leti, suspendere ventis
Debita membra solo! Mortalibus altera rerum
- 120 *Pars datur, ac membris prohibetur gleba ca-*
 [ducis.
 Hinc igitur juvenum solvuntur frigore mentes;
 Urbibus excedunt, laxisque repagula portis
 Disscindunt, hostesque feros in mœnia lin-
 [quunt (87).
 Sed quia non illis prædo tutacula terris
- 125 *Obtinuit, subito Etruscas procinctus ad oras*
Vertit iter (87 '), regum imperio Romana pe-
 [tentum
 Atria; ne summa forsā quia mansit in aula,
 Marte resertis; *lenissimo remedio adhibito jam in-*
serui.
 (87) *Hic Arnulfi reditus in Germaniam et secundæ*
profectio omittuntur.
 (87 ') Anno 895, Octobr.

Haud latuisse queat Gallus se dicere, postquam A
 Fluctivagas Rhēni Arnulfus remearit ad undas.
 130 Fugerat hic Romana vafer sed culmina tandem,
 Ne lepidos caperent liquid (88) scædata tyrannos.
 Hi tamen accitis hostilia crimina pandant
 Signiferis, vexilla iubentque educere ca-
 [stris (88 ')],
 Viribus ac totis causas insistere portas,
 135 Vi saltem reserantis adire ut limina cælum
 Principis ecclesiæ liceat, ne frivola tantos
 Propellant figmenta viros et vota retardent
 Præsenti promissa loco templisque dicatis.
 Talibus imperiis talique hortamine regum
 140 Induvias rapiunt cuncti Mavortis anheli,
 Commissas avidi ferro proscindere portas.
 Jam quia parta sibi speculantur nigra Quirites,
 Undique dissutis reserant penetralibus Urbem,
 Admittuntque duces veneranda ad delubra mites.
 145 Illic ubi perfectis nituere altaria votis,
 Ardet inexpletum ductor proferre furorem
 Barbarus. Infrenes animos sic ira fatigat.
 Quid faciat, quo se vertat, quæ mœnia visat,
 Ignorat rationis inops. Nam summa tenebat,
 150 Spes ubi pestiferis restabat postera Gallis.
 At ductor Latii socium sine more tyrannum
 Ut videt ingruiere, placido sic pectore cœpit:
*Desine, rex venerande; satis virtute peractum,
 Nec decet ulterius socios deducere Rhegos.*
 155 *Nam si itidem Wido victis spem ponit in armis,
 Adventat tumidus, dextra hac, sine, posco do-*
 [mandus,
Te dominante viris antiquo fœdere junctis.
 Mitior his dictis, patitur, repedare volentes
 Barbaricos proceres diverso ab limite lectos,
 160 Germanæ princeps metuendus et arbiter aulae.
 Vix proprios tetigit fines rex ille verendus:
 Legirupis in Wido (89) tubis rediviva resumit
 Agmina, item vetitos cupiens pervadere campos.
 Sævior ipse etiam regni pater hostibus arma
 165 Molitur, tantos avidus (90) finire labores.
 Interea sors (91) lecta Dei, circumdata saccis,
 Vota facit, vultum lacrimis altaria circum
 Suffusa, has imo referebat pectore voces:
O rerum genitor, cunctis metuenda potestas,
 170 *Imperio qui bella regis pacemque perenni,
 Da tantos cessare dolos; da criminis auctor
 Veloci pereat leto; da tempora nostro
 Longa duci, quando gemina fert laude coronam,
 Virtutis merito, et generis quod stemmate pollet.*
 175 *Audisti ista sator, totum qui curvat Olympum;*
 Mortis adesse diem cogit fera bella moventi,
 Sic tamen ut proprio componat lumina lecto.
 Ultima lux instat, nec jam spes ultra dici,

(88) *I. e.*, inquit, — siquidem *Vales*.

(88 ') Anno 896.

(89) *Wido jam ante primum Arnulfi reditum in Germaniam, a. 894, obierat.*(90) *Avidos corr. avidus c.*(91) *I. e.*, clerus.

Cum vocat hic natum tanto pro suere mæ-
 [stum,
 180 Hæc monita fractis promens memoranda lo-
 [quelis:
Nate, vides, quam dura premant dispendia ri-
 [tam,
*Quæ Pater ille hominum vitii pro crimine pomi
 Intulit, et rupto macularii fœdere massam.
 Nec ultra patriis poteris tutarier armis,*
 185 *Namque rapit natam diem somnumque reduci,
 Percipe verba tamen positi sub fine parentis,
 Et ratione vales quacunq̄, adsciscere sorti
 Brengario. Hunc etenim fato meliore sequetur
 Hesperia; et nostris etiam dominabitur arvis.*
 190 *Nec plura effatus, medio sermone resistit,
 Et vitam pariter moriens et famina linquit
 Lætantur populi, mortis cecidisse ministram,
 Et curis solvunt animos ac Marte lacertos:
 Ut (92) cum sole malò tristisque rosaria pallent,*
 195 *Usta noto; si clara dies zephyrique refecit
 Aura polum, redivit omnis honos, emissaque lu-*
 [cent
*Germina, et informes ornat sua gloria virgas.
 Pars quoque magna virum properant, Wi-*
 [done sepulco,
Orantes veniam Latii ductoris ad aulam,
 200 *Dum Widone satum, invalido comitante mini-*
 [stro (93),
*Deficiunt, duplici nimium discrimine mæstum,
 Morte patris simul ac notis abeuntibus armis.
 At recolens præcepta patris, jubet ire sodalem,
 Qui pacem petat ac regem summissus adoret:
 205 *Ne memor esse velit genitoris bella gerentis,
 Sed legat in regnum sociali fœdere amicam,
 Militiæque etiam Mavors si quando ministrum
 Bella ciet. Dux interea venerabilis ævo
 ert pietatis opem venientibus ultro manipulis,*
 210 *Nec Gassos abicit, nec criminaq̄ ponit Etruscis,
 Prætendit solito verum pia viscera cunctis.
 Nuntius in medio, demum ut Lamberticus ad-*
 [stat,
*Et quæ sit fortuna viro pacisque voluntas
 Edocet, ipse pater mitis sic pectore reddit:
 215 *Æqua referre malis nimium sacra jura recusant.
 Namque poli sensum (94) demissum traximus arce,
 Cujus egent prona et terram spectantis. Mundi
 Principio indulsit communis conditor illi
 Tantum animam, nobis animum quoque mutans*
 [ut nos
 220 *Affectus petere auxilium et præstare jubet.
 Nec genius gignentis habet pro crimine noxam,
 Veridico cecinit quondam velut ore propheta*
 [(Ezech. xviii, 30).**

(92) *V. 194-197 ex Statii Theb. VII, v. 225-226.*(93) *Sc. Lamberti matre Ageltruda, filii tutrice Vales.*(94) *Sensum — v. 220 ex Juvenal. Sat. 15, v. 146-150.*

- Quapropter veniat, noster dicendus amicus
Hac ratione, fide violet ne jura protervus,*
25 *In levi cumulans genitoris pectore technam.
Sin tenet ille donum juvenili mente resumtum,
Colligat arma cito, patrique simillimus u'tro
Exercens studium, faxit per bella periculum.
Percipit hæc hilaris postquam juvenilis alum-
[nus,*
30 *Procidit, et supplex regi, veneratur amorem,
Quo tellus, pelagus servant atque astra (teno-
[rem,*
*Ne pontus liquidis arum subvertat habenis
Aut ignita poli mergantur sidera lymphis.
Hinc remeans, juveni defert sua nuntia voti,*
35 *Ordine cuncta monens. Tandem rex optimus
[atque*
*Lambertus properant, ubi fertilis unda Ticini.
Alluit egregiam fluvii cognomine dictam
Urbem, in qua soliti regem spectare Latini.
Mutua verba serunt, postquam promittit uter-
[que*
40 *Mansurum fœdus, roseis dum vecta quadri-
[gis (95)*
*Fluctibus Oceani perfunditur orbita Phœbi,
Aut tellus immota manet, nec pondere cedit,
Undique pulcra tuens vertentem sidera mun-
[dum,*
Si tot vita virum posset durare per annos,
45 *O juvenale decus, si mens non læva fuisset!
Sæpe datas volvit pacis rescindere dextras
Fraudibus inventis. Sed enim ratione sagaci
Deprendis, pater alme (96), dolos ac murmura
[temnis.*
*Tertia mox tamen hunc Latio produxerat
[æstas (96')*
50 *Ubere telluris patientem pace sequestra :
Ecce d'es instat juvenilibus æmula factis,
Mortis acerba ferens. Studio jam vadit in altos
Venandi lucos, cupiens sibi mittier aprum,
Informem aut rapidis occurrere motibus ur-
[sum.*
55 *Avia sed postquam nimio clamore fatigant
Præcipientes socii, ipse uno comitante ministro
Dum sternacis equi foderet calcaribus arnos,
Implicitus cecidit sibimet sub pectore collum, D
Abrumpens teneram colliso gutture vitam.*

EXPLICIT LIBER III.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

- Quarta (99) igitur Latio vixdum deferbuit
[æstas (99'),
Hac ratione iterum solito sublata veneno
Bellua, Tyrrhenis fundens fera sibila ab oris,*
5 *Sollicitat Rhodani gentem; cui moribus auctor
Temnendus Ludovicus erat, sed stirpe legen-
[dus,
Bregario genesi conjunctus quippe surberba.*
- (95) Cf. Virg. *Æn.* VI, v. 535.
(96) Berengari.
(96') Anno 898.
(97) Cf. Virg. *Æn.* XII, v. 912, 915.
(98) V. 270-277, ex Virg. *Æn.* XI, v. 64-71.
(99) Inde ab a. 896, quo Lambertum Berengario reconciliatum nostro auctore credimus.
(99') Anno 900, Octobr.

- Hic dudum Ausonium cupidus regnasse per A
[arvum;
- Sed vetuit fortuna. Modo quia nuntia votis
Accipit, extemplo sociis ad tecta vocatis
- 10 Regia : Quæ totiens, inquit, volvistis, amici,
En volvenda dies ultro attulit! Este parati,
Prædulcesque petamus agros! Nam rure voca-
[mur
- Vicino Italiæ. Vires huc forte superbas
Dum tutero, propriis discedet ductor ab oris.
- 15 O miser inque dies miser, invictumne lacesas?
Num te fama ducis totum vulgata per orbem
Præterit? O Genitor rerum, compesce furores!
Nescio namque, mali quid mens præ sagat
[eunti.
- Jamque valens modicum invalidos Provincia R 65
[alumnos
- 20 Legat in Ausonios inimico nomine campos.
Nec victor decus et Latii, spes unica regni,
Tunc Veneti servare solum de nomine dictum
Quartanam patiens poterat, nec tendere bellum
Hostibus, immodicas animo sed decoquit iras :
- 25 Ut caveis cum forte leo vincisque tenetur,
Non artus (100) agitare valet, non promovere
[vires,
- At duro premitur tantum sub lege magistro ;
Forte aliqua partos valeat si rumpere nodos,
Atque diu desueta cruor madefecerit ora,
- 30 Ipse lacer custos iras prior imbuet, inde
Obvia turba virum morsus satiabit amarus.
Interea Ludovicus ovat. regnumque fatigat
Fastibus, ac tantos sibimet blanditur honores,
Hoste velut necto (101) spoliis potiatur opimis.
- 35 Infaustus Veronæ etiam contendit ad arcem
(101').
- More pii regis tamen, ut subsedit apertis
Mœnibus, antiquos sociis disterminat agros,
Nil veritus; metuenda nimis quia sustulit ipsum
Fama, Berengarium leti dispendia passum
- 40 Ah Latium, quis te tantis defenderet armis?
Ergo pius Genitor rerum, servato magistrum,
Ne pereant uno Latialia gaudia leto!
Convaluit quia regnator tamen, undique lecti
Conveniunt proceres læti, vexillaque castris
- 45 Proripiunt, celeresque Atesis ad mœnia ten-
[dunt,]
- Hæc obiter comi reserantes famina regi :
Te petimus, pietatis honor, nec parva precatu
Credimus hæc ; urbem propriis si ceperis armis,
Membra viros sine curtari, qui sædera regni
- 50 Proturbant totiens, damnum pietatis iniquæ
Ne patiamur! Ad hæc : Animis advertite, du-
[ctor,
- O proceres, inquit monitus, et crimina capto
- Ne conferte viro, generis quia sanguine pollet,
Et forsitan facinus maturis deseret annis.
- 55 Testetur pia jura poli, et dimissus abio.
Hoc satis. Hi contra celeres cum murmure
[gressus
- Intendunt, rabidas acuentes pectoris iras;
Nil moti dictis, potius fera murmura rotant,
Non se posse malum posthac dimittere iudicant.
- 60 Talibus adveniunt urbem, muroque propi-
[quant (102).
- Hicet admissi penetrant miserabile templum,
Quo Ludovicus erat, subito rapiuntque ligat-
[que,
- Et pulchros adimunt oculos. Securis in aula
Forte sedebat enim, idcirco pia munera læcis
Perdidit, obsessus tenebris quoque solis in
[ortu.
- Tu ponens etiam eurtum femorale Johannes,
Alta tenes turris, si forte resumere vitam
Sis potis; hinc traheris tamen ad discrimina
[moris,
- Et miser in patria nudus truncaris arena.
- 70 Nuntius at postquam sociorum allabitur aures,
Prælatam juvenem communi lumine cassam,
Consilii fugiunt inopes, passimque recedunt :
Flante velut zephyro liquescunt aeros auræ
Vere novo, gremium solvunt cum rura exanim
- 75 Frigore brumali crebris boreæque pruinis.
Nec removere viros cessat de parte superbos
Fortis Adalbertus (102') juvenilibus obsis
[annis,
- Apenninicos fausto (103) qui nomine turmas
Elicit, egregio cupidus servire magistro.
- 80 Emicuit subito in mediis lux alma tenebris,
Et rediit pax grata piis, procul agmine tristi
Exempto, patriæque duce ac genitore recepto.
Qui licet effusus toto egerit orbe triumphos,
Cluserat imperii necdum diademate vultum,
- 85 Romana steterat rutilus nec vestibis aula
Induperatorum solito de more parentum.
Cur? Nisi quod vicisse dolos virtute decebat,
Ad summum transire gradum, nisi sæpe vec-
[tan?
- Summus erat pastor tunc temporis Urbe Joha-
[nes,
- 90 Officio assatim clarus sophiaque repletus,
Atque diu talem merito servatus ad usum.
Quatenus huic prohibebat opes vicina Cla-
[rydis,
- Purpura quas dederat majorum sponte bestæ,
Limina qui reserat castis rutilantia, Petro,
- 95 Dona duci mittit sacris advecta ministris,
Quo memor extremi tribuat sua jura dici
Romanis, foveat Ausonias quo numine terras,

(100) Artes ed. c.?

(101) I. e. necato; metri causa, ut Brengarius,

partus, postus, etc.

(101') Anno 903.

(102) Mensæ Julio.

(102') Eporegiæ marchio, Berengarii gener. Lindpr. Antapod. II, 35.

(103) E' vocibus Adal et bert potentiam et splendorem indicantibus composito.

- Imperii sumpturus eo pro munere sertum,
Solutus et occiduo cæsar vocitandus in orbe.
- 100 Talibus evictus precibus, jubet agmina regni,
Quiscum bella tulit, quiscum sacra muner.
[paci,
Affore, quæ tantum gressum comitentur honoris.
Jamque iter emensus postquam confinia Romæ
Attigit (103*), ire jubet celeres ad templa
[sodales,
- 105 Vicinum qui se referant. Sonat ecce Sabura
Vocibus elatis populi: *Properate faventes!*
Rex venit, Ausoniis dudum expectatus ab oris,
Qui minuet solita nostros pietate labores!
Fervere tunc videas Urbem et procedere portis,
- 110 Quot Roma gremio gentes circumdat avito.
Interea princeps collem (104) qui prominet Urbi B
Præteriens, ubi se prato committit amæno (105),
Singula quæque modis incendunt æthera miris
Agmina. Namque prius patrio canit ore senatus,
- 115 Præfigens sudibus rictus sine carne ferarum
[(106),
Indicio, devicta cadent temptamina posthac,
Si qua hostes animo cupient agitare serino.
Dædaleis Graius sequitur laudare loquellis;
Stoicus hic noster cluibus (107) quia pollet
[Athenis
- 120 Et sollers iter in Samia bene callet arena.
Cetera turba pium nativa voce tyrannum
Prosequitur, totaque docet tellure magistrum.
Hic etiam juvenes nitida respergine creti —
Alter apostolici nam frater (108), consulis (109) C
[alter
- 125 Natus erat — pedibus defigunt oscula regis.
Hinc ubi præsul erat, gressum comitantur he-
[rilem
Vestibuli ante fores, graduum (110) qua per-
[vius usus
Advehit ornatam cupidos intrare per aulam.
Ille quidem sacro fulgens residebat amictu,
- 130 Altarisque subibat ovans hinc inde minister.
Quid referam populos istinc illincque coactos,
Undantesque gradus. cum rex ad templa sub-
[iret,
Evectus pastoris equo (111)? Mox quippe sa-
[cerdos
Ipse futurus erat, titulo res digna perenni.
- 135 Advenit ut tandem, lecto comitante ministro,

- Atque pedes sensim gradibus conatur ab imis,
Undique turba premit, cui vix obstare satelles
Voce valet nutuque minans. Erat omnibus ardor
Cernere præsentem, cupiunt quem sæcula,
[regem.
- 140 Ter quoque sacra pius gradibus vestigia fixit,
Majestate manus cogens cessare tumultus
Undantis populi. Postquam conscenderat omnem
Adscensum, aureolo præsul surgens cithoethe-
[dro (112)
Oscula figit ovans, dextramque recepat ami-
[cam.
- 145 Hinc adeunt aulam, pariter tibi, Petre, dicatam,
Janitor ætherei pandis qui limina templi.
Ante fores stant ambo domus, dum vota facessit
Rex, etenim se cuncta loco vovet ultro daturum,
Quæ prius almiflci sacris cessere tyranni.
- 150 Illicet his verbis voluntur cardine postes,
Extollitque sacer laudes per teropla minister.
Utpote Silvestrum videat properare magistrum,
Constantinum etiam typico baptismate lautum.
Nec minus his decus orbis inest rerumque po-
[testas,
- 155 Tempora ni pejora forent impulsaque cessim
Jam tumulo piscatoris (113) sacra purpura
[regis
Sternitur, et Christus lacrimis pulsatur obortis.
Templa petit ductor posthæc, ubi fercula dono
Pastoris digesta nitent. Setina (114) propinant,
- 160 Ac, decet ut regem, variant luceta (115) mi-
[nistri.
Mox croceis mundum lampas phœbea quadrigis,
Luce Deus qua factus homo processit ab antro
Tumbali, perflat. Populus concurrat ab Urbe,
Cernere vestitum trabea imperiique corona
- 165 Augustum (115*). Replicata calent spectacula
[totis
Ædibus, auratis splendent altaria pannis,
Cum princeps nitidus Tyrio procedit in ostro,
Tegmina vestitus crurum rutilante metallo (116),
Quale decus terræ soliti gestare magistri.
- 170 Advenit et Domini pastor præpostus ovili,
Officio lætus, quamvis resonaret utrumque
Clamor: *Ades præsul! Totiens quid gaudia*
[differs
Innumeris optata modis? Per vincla magistri
Te petimus, depone moras, et suffice votis!

vehatur in Urbem.

(112) *Glossa*: Cliophedrum Græce dicitur *sella pleciliis*, quæ vulgo *valdestolum* vocatur.

(113) *B. Petri*.

(114) *Setten*, *Satten* ingentia vasa lignea hodieque vocant Germani, qualia sunt in quibus lac atque etiam aqua servatur. LEIBN.

(115) *Glossa interpretatur*, regales epulas. Sed notat *Valesius*, *Persio* luceta crassa dici, et in *glossis Isidori* tucetum esse bubulam conditam apud Gallos Alpinos; ita significatio a re plebeia ad regalem transiit. LBN.

(115*) Martii 24.

(116) *Glossa exponit*: Ocreas aureo colore resper-
sas.

(103*) Anno 916, mense Martio.

(104) *Montem Matum*; cf. *Leg. II*, pag. 68, 193, 218, 533.

(105) *Prato Neronis*.

(106) *Glossa ap. Valesium*: capita draconum cæ-lata in ligno.

(107) *Glossa*: *clu* Græcum est idem quod *ausculto*. Est autem polysemus sermo. Nam *clu*is nobilis et pugna et auscultans dicitur et defensor.

(108) *Petrus*; cf. *Liudpr. Antap. III*, 43. *Benedicti chron. c. 29*.

(109) *Qui in glossa Theophylactus dicitur*.

(110) *S. Petri*.

(111) *Glossa*: Talis est mos Romanus ut qui debet promoveri ad dignitatem imperii, præsulis equo de-

175 Talibus aræ adeunt gestis apsida ^{sacrae}
 Lumina terrarum. Modicum post ^{en} ^{diadema}
 Cæsar habet capiti gemmis auroque ^{levatum,}
 Unguine neclarei simul est respersus olivi;
 Cælicolis qui mos olim succrevit Hebræis,
 180 Lege sacra solitis reges atque unguere vates,
 Venturus quod Christus erat dux atque sa-
 [cerdos,
 Omnia quem propter cælo reparentur et arvo.
 Jam sacrae resonant ædes fremituque resultant
 Clamantis populi : *Valeat tuis aurea princeps*
 185 *Roma diu, imperiumque gravi sub pondere pres-*
 [sum
Erigat, et supera sternal virtute rebelles!
 Perstrepuere nimis; sed facta silentia tandem.
 Lectitæ augusti concessos munere pagos
 Præsulis obsequio gradibus stans lector in atis;
 190 Cæsare quo vorint omnes data munera, præd
 Ulterius paveat sacras sibi sumere terras.

A
 Dona tulit perpucra pius tunc denique temple,
 Baltea lata ducum, gestamina cara parentum,
 Gemmis ac rutilo nimium preciosa metallo,
 195 Ac vestes etiam signis auroque rigentes,
 Distinctum variis simul ac diadema figuris.
 Quid referam, quantis replevit moenia donis.
 Nonne maris paucas videor contingere guttas,
 Syrtibus atque manu sumptas includere arenas,
 200 Quando brevi tantos cludo sermone triumphos!
 Doctiloquum, credo, labor iste gravaret Ho-
 [merum,
 Officio et genuit tali quem Mantua dignum.
 Nec temtabo meis ultra fastidia dictis,
 O juvenes, inferre, calet quis pectore sanguis,
 205 Et plectro meliore movet præcordia Clio.
 Mille mihi satis est metris tetigisse labores;
 Mævius atque licet videar, vos este Marones,
 Et post imperii diadema resumite laudes!

ANNO DOMINI DCCGLXVIII

SANCTA MATHILDIS

REGINA

SANCTÆ MATHILDIS VITA ANTIQUIOR

(Edit D. Rud. Kœpke Ph. D., apud PERTZ *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. X, pag. 575.)

PRÆFATIO EDITORIS

Quod vehementer optant qui antiquis patriæ temporibus illustrandis operam impendunt, rarissime veni-
 optantibus contingit, ut in bibliothecis perscrutandis codicibusque evolvendis novum aperiant fontem,
 inque librum quempiam incidant oblivione obrutum, qui rebus obscuris vel novam lucem afferat vel
 notas affirmet et comprobet, id inopinanti mihi evenit in libello sæculi decimi, ex quo novi aliquid profecti
 posse vix aliquis exspectaverit. Antiquior enim quædam sanctæ Mathildis Vita jam luci datur, quam, dum
 codicem chronici Poldensis in usum Monumentorum Germaniæ Pertizio flagitante Gotinga hæc transmis-
 sum, in fontes inquisiturus evolvebam, *εργασιον* quasi in via inventi. Est hæc vita fundamentum longioris
 illius Vitæ Mathildis quam temporibus Heinrici II compositam in Monumentis Germaniæ habent lecto-
 res (1). Sed mirum sane est, neque posterioris hujus Vitæ scriptor vel uno verbo auctorem suum indica-
 vit, neque, quod equidem sciam, antiquioris Vitæ memoria servata est in codicibus aliis aut in amplis
 chronicis quæ ex sexcentis libris conflata sunt, aut in librorum catalogis, ita ut vel levissima libelli vesti-
 gia perissee videantur. Eo major habenda est gratia fortunæ faulrici quæ hoc apographum tanto naufragio
 eripuit. De ille hujus Vitæ nemo qui vel obiter eam inspexit dubitare potest. Omnes enim scrupulos
 animo eximet præfatio ad Ottonem imperatorem scripta, a quo jussu opus aggressus est auctor, quemque
 eorum quæ scripsit judicem fecit (2). Sine dubio Otto ille hujus nominis est tertius (3). Itaque postquam

NOTÆ.

(1) iv, 282 s. 11. (*Patrologiæ* tom. CXXXV.)
 (2) Prolog. Nos autem gloriosissimi Ottonis imperato-
 ris jussu — perscripsimus. — Te, hujus operis, inpe-
 rator Otto, judicem factimus.
 (3) Verba in prologo ad Ottonem scripta: *Omnis*
eloquentiæ præsul, quem non solum magni extollit
sublimitas imperii, imo etiam philosophiæ favet aucto-
ritas, expleto judicio cujusdam dicentis beatum regi-
men fore si sapientiæ studiosos rectores esse contigis-
set, ad unum Gerberti clarissimi philosophi discipu-
lum scribi poterat. Accedunt verba c. 4: O Germa-
nia — regem feliciter serviendo dilige, eumque, quan

tum poteris, juvare conare, princepsque ne desit ab
illo genere optare ne cesses, ne despoliata gradibus
honorum omnibus prioris redeas ad statum servitutis,
quæ auctorem veritum esse probant ne alia domus
ad imperii fastigium eveheretur. Qui metus ex gra-
vibus turbis post Ottonis II mortem de imperii suc-
cessionem exortis originem ducere poterat, cui altera
illa accedebat sollicitudo, quod Otto III juvenis
liberis careret. Quotiescunque denique auctor in
narratione Ottonis II mentionem fecit, hunc eum-
dem esse Ottonem ad quem librum miserit minime
 innuit.